

# Het begin van de krotopruijing (1897)

Ton Kappelhof

**Bij de sloop van de brandweerkazerne is aan het Peter de Gekstraatje een huisje te voorschijn gekomen dat door bouwhistoricus Harry Boekwijt geïdentificeerd is als een camer. Het huisje staat nog overeind, maar daar is dan ook alles mee gezegd.**

Kamers waren éénkamerwoningen en daarvan heeft Den Bosch er heel wat gehad. In de stukken komen zij voor het eerst voor in de vijftiende eeuw. Zij lagen aan gangskes, poortjes en steegskes die aan de straatkant met een houten of stenen poort waren afgesloten. Deze stegen heetten in Den Bosch meestal naar de naam van het huis waar zij achter lagen. De Bossche bouwhistorici doen moeite om de paar nog resterende kamers te behouden en daar is alle reden voor. Een groot deel van de Bossche bevolking moest het doen met dit soort woningen die vaak voor woekerprijzen verhuurd werden. Er was een levendige handel in dit soort krotten waar wij onze hond niet meer in zouden stoppen. Investerings in dit onroerend goed werden in korte tijd terugverdiend.

## **De eerste bouwverordening**

Iets meer 100 jaar geleden begon het Bossche gemeentebestuur met het opruimen van deze krotwoningen. In 1892 vroeg de gemeenteraad voor het eerst om een bouwverordening. Op dat moment mocht ieder bouwen wat hij wilde, zolang hij maar geen gemeentegrond of -water (de Dieze) in beslag nam. Het duurde twee

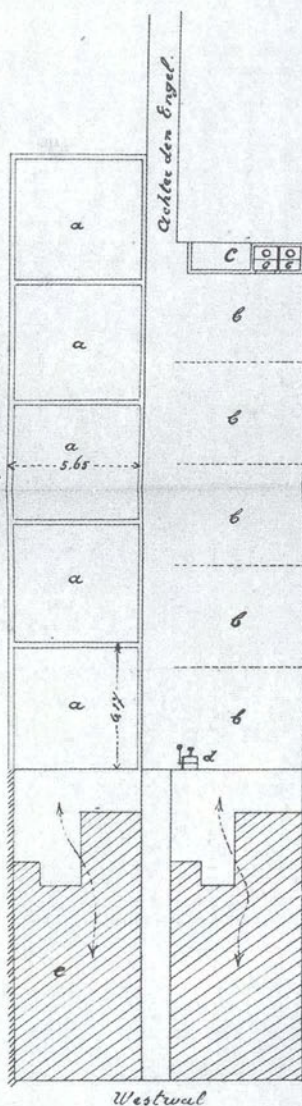
jaar voordat een ontwerp-verordening op tafel kwam. De raad werd onder druk gezet door de plaatselijke Gezondheidscommissie en door de pas opgerichte Rooms Katholieke Werkliedenbond.<sup>1</sup> De Gezondheidscommissie had zojuist met harde cijfers aangetoond dat Den Bosch een ongezonde stad was. In 1894 werd de verordening zonder veel discussie vastgesteld.<sup>2</sup> Deze bevatte bepalingen over eisen waaraan een nieuw bouwwerk moest voldoen, maar de cruciale eis dat men voor elk nieuw huis of gebouw een vergunning moest hebben stond er **niet** in. Nog in 1897 verkondigde een der raadsleden dat iedereen hier mocht bouwen wat hij wilde.

## **De eerste onbewoonbaarverklaringen**

De wind was echter gedraaid. Twee jaar later werd de verordening al weer gewijzigd. Het werd nu gemakkelijker slechte arbeiderswoningen onbewoonbaar te verklaren als de eigenaar weigerde ze aan bepaalde eisen aan te passen. In dat jaar werden voor het eerst enkele huiseigenaren aangepakt. Het ging om huisjes in de stegen Achter de Kan en de Bonte Huid, beide gelegen aan de Vughterdijk, thans Vughterstraat. Een rapport uit 1897 geeft een beschrijving van de situatie Achter de Kan.<sup>3</sup> Het straatje was maar 1,40 meter breed en had in het midden een goot om het regen en schrobwater af te laten lopen naar de Dieze. Wie het inliep trof aan zijn rechterhand eerst de huidenzouterij van leerlooier Van de Waal. Dit bedrijfje moet een doordringende stank hebben verspreid. Verderop lagen acht huisjes die

Plan van  
5 Woningen.

- a. Woningen
- b. Openplaatsen
- c. privaten en  
vuilnisbak
- d. Pomp
- e. nieuw ge.  
bouwde wonin-  
gen aan de  
westwal



Schaal 1 à 200.

Zelfs in 1887 werden nog éénkamerwoningen gebouwd. Deze plattegrond hoorde bij een plan voor de bouw van 5 woningen Achter de Engel (tussen Vughterstraat en Westwal), ter vervanging van een rijtje bouwvallige éénkamerwoningen. Op het ene eind van de rij waren twee gemeenschappelijke privaten gepland en aan de andere kant de pomp. Voor elk huisje lag een open plaats, bestemd voor tuin of bleekveld.

Uit de hier niet afgebeelde bouwtekening van de afzonderlijke huizen blijkt dat op de begane grond wel een portaal en een bedstede afgescheiden werd. Ook stond er een trap naar de zolder. Origineel: pentekening uit archief Gemeentewerken, agendanummer 1887 nr. 82. Aldaar tevens advies van de gemeentearchitect.

(Foto: Stadsarchief, HTA, stamboeknr. 35664)

door 23 personen werden bewoond. Voor al deze mensen was er één toilet dat aan het eind van de steeg op de Diezekant stond. De fecaliën liepen door een open goot naar het talud van de Binnendieze. Geen van de huisjes had een aansluiting op de waterleiding of een waterpomp. Tegenover de huidenzouterij stonden twee huisjes die het eigendom waren van een zekere Olifiers, suikerbakker te Elsenne, een voorstad van Brussel. Het ene huisje werd bewoond door man, vrouw en zeven kinderen. Er was maar één vertrek en daarboven een zolder met een slecht onderhouden dak. Daarvoor moest wekelijks 70 cent huur betaald worden. Wat verderop lag aan de ene kant een bleekveldje dat door een manshoge muur was afgesloten. De commissie vond dat een voordeel, want zo hadden de daar tegenover gelegen huisjes die eigendom van Van de Waal waren, meer licht en lucht. De huren van deze woningen bedroegen 55 of 60 cent in de week.

De raad besloot de eigenaren aan te schrijven om de woningen aan te passen. Van de Waal liet zijn huisjes daarop ontruimen en inrichten als pakhuizen, de eigenaar uit Elsenne liet niets van zich horen. Tenslotte werden twee 'cameren' onbewoonbaar verklaard.<sup>4</sup>



## **Te klein ambtelijk apparaat**

Dat het allemaal zo langzaam ging lag ook aan de kwaliteit van het ambtelijk apparaat dat veel te klein was. De secretarie telde tien formatieplaatsen, waarvan er één vacant was. Deze ambtenaren werden verondersteld alles te doen: dienstplicht, burgerzaken, financiële administratie en notulen. Alle stukken werden met de hand geschreven. De formatie van Gemeentewerken was nog kleiner: een ingenieur en twee opzichters, welke laatste echter niet in vaste dienst waren. Voor het dagelijks onderhoud waren 14 arbeiders in vaste dienst. De gemeenteraad was zeer terughoudend in het uitbreiden van de formatie van Gemeentewerken. Terwijl men vond dat alle grotere werken door particulieren moesten worden aanbesteed, verzette de raad zich heftig tegen het aantrekken van vaste opzichters. In 1897 werd de secretarie gereorganiseerd. Voor het eerst kwam er een onderverdeling in vier bureaus, enkele salarissen werden verhoogd, terwijl een systeem werd ingevoerd van periodieken. De arbeidstijd werd verlengd.

## **Een voorstel van raadslid Bogaerts**

Bij de behandeling van de begroting voor het jaar 1901 kwam het onderwerp 'krotten' weer aan de orde. Enkele raadsleden pleitten voor een meer actieve opstelling van de gemeente. Zo was het mogelijk om arbeiderswoningen te bouwen langs de rijkswegen 's-Hertogenbosch-Orthen en 's-Hertogenbosch-Hintham. In verband met de frequente overstromingen was het niet mogelijk om buiten de wallen te bouwen, tenzij men, zoals in de nieuwe wijk 't Zand gebeurde, het bouwterrein eerst ophoogde. De stichtingskosten van nieuwe huizen werden daardoor te duur voor arbeiderswoningen. De rijkswegen lagen echter op een dijklichaam zodat daar wel gebouwd kon worden. Het raadslid de heer L.J.C. Bogaerts (raadslid van 1891 tot aan zijn dood in 1913) diende een motie



*Dezelfde huisjes zoals ze er nog in 1981 stonden.  
(Foto: Stadsarchief, HTA, stamboeknr. 6611).*

in. Hij constateerde dat het particulier initiatief in gebreke bleef. Arbeiderswoningen waren commercieel niet interessant. De gemeente moest f 5.000 uittrekken voor de aankoop van krotwoningen. Na sloop diende de gemeente op de vrijgekomen plaats nieuwe woningen te bouwen. De motie om dit bedrag op de begroting te brengen werd echter verworpen (4 stemmen voor en 8 tegen).<sup>5</sup> Het raadslid Bogaerts was een van de actiefste raadsleden. Herhaaldelijk kruiste hij de degenen met de nogal autoritaire burgemeester Van der Does de Willebois. Deze zag niets in dit voorstel en vond dat de raad maar rustig moest afwachten wat b&w gingen doen. ■

## **Noten**

1. Notulen Gemeenteraad 16 juni 1896, nr. 3e.
2. Besluit Gemeenteraad 3 februari 1894, nr. 10.
3. Notulen Gemeenteraad 8 april 1897, nr. 29.
4. Notulen Gemeenteraad 19 november 1897, nr. 26.
5. Notulen Gemeenteraad 15 november 1900, nr. 13.